

تاریخ و صاف

مسعود فرشیدنیا

دبیر تاریخ، جهرم

سونسن رحمانیان

دبیر زبان و ادبیات فارسی، جهرم

که مورد توجه ایلخان واقع شد. و صاف نه سال بعد، در بیست و چهارم محرم سال ۷۱۲ هـ در سلطانیه قسمت‌های دیگر کتاب را به نظر سلطان الجایتو رسانید.

تاریخ و صاف در پنج مجلد، شرح رویدادهای عصر ایلخانان تا سال ۷۲۳ هـ است و یکی از بارزترین منابع محلی تاریخ فارس در دوره ایلخانان به‌شمار می‌آید. در این کتاب گزارش‌های فراوانی وجود دارد که در دیگر آثار مربوط به این دوره کمتر دیده می‌شود. اثر و صاف دنباله تاریخ جهانگشای جوینی است، بنابراین کتاب حاوی تحولات سال‌های ۶۵۶ هـ الی ۷۲۳ هـ تا اواسط سلطنت ابوسعید بهادرخان است. این کتاب با ذکر اطلاعاتی درباره قآن‌های مغول و سپس مطالبی درباره وضع بغداد در عهد المستعصم و سرگذشت او با هلاکو آغاز شده و در آن آگاهی‌های بسیار سودمندی درباره ایلخانان و معاصران آنان و نیز درباره دودمان سلجری و وضع فارس تا زمان مؤلف و اتابکان لر و پادشاهان دهلی آمده است. در این کتاب همچنین مطالبی درباره وضع اجتماعی عهد مؤلف و انتقادهایی که از وضع نابسامان مردم عهد خود می‌شده، به رشته تحریر درآمده است. سبک انشای و صاف در این کتاب کاملاً مصنوع، همراه با مبالغه‌های شگفت‌انگیز است. او در استفاده از واژه‌ها و ترکیب‌ها و مثل‌ها و شعرهای عربی و به‌کار بردن لغت‌های مهجور و صنعت‌های دشوار در کلام راه مبالغه پیموده به‌طوری که زیاده‌روی در تصنع در بسیاری از جاهای کتاب موجب دیربایی مطلب و ملالت خواننده می‌گردد. تاریخ و صاف همواره مورد توجه مورخان بوده است، نویسندگان تاریخ‌هایی که پس از آن نوشته شده، در ذکر حوادث سال‌های مزبور به آن توجه داشته‌اند؛ به‌عنوان نمونه می‌توان از کتاب‌هایی همچون

روضه‌الصفاء و حبیب‌السیر نام برد که حتی در بعضی موارد عین عبارت و صاف را ذکر نموده‌اند.

کتاب تاریخ و صاف با کوشش شادروان عبدالمحمد آیتی ساده و خلاصه شده و تحت عنوان «تحریر تاریخ و صاف» چاپ شده است. همچنین نسخه خطی آن هم به‌صورت چاپ عکسی در تهران انتشار یافته است. قسمتی از آن نیز در انتشارات دانشگاه تهران به چاپ رسیده است. محقق اتریشی به‌نام هامرپور گشتال نیز ترجمه‌ای از آن ارائه نموده است.

تجزیه‌الامصار و تزجیه‌الاعصار معروف به تاریخ و صاف، تألیف شهاب‌الدین عبدالله شرف شیرازی معروف به «وصاف‌الحضرة» است. مؤلف در سال ۶۶۳ هـ در شیراز تولد یافت و در این شهر به کسب علم و دانش پرداخت و به خدمت دیوانی مشغول گردید. او در دستگاه خواجه صدرالدین احمد خالدی زنجانی و خواجه رشیدالدین فضل‌الله همدانی صاحب‌مقام بود. در زمان غازان خان و الجایتو (سلطان محمد خدابنده) دستیار رشیدالدین شد و مورد توجه خواجه سعدالدین محمود ساوجی یکی دیگر از وزرای این عهد قرار گرفت.

منظور از و صاف الحضرة مدّاح ایلخان است. عنوان کتاب خود نشان‌دهنده نثر مغلق و سبک پیچیده آن است. به‌طوری که محتوای آن هرچند برای مورخان بسیار بارز است، ولی مفاهیم و معانی در میان کلمات مقفی، نقل قول‌های طویل عربی و از جمله قطعاتی از اشعار عربی و فارسی گم شده است. البته به جهت اینکه و صاف خودش در دربار ایلخانان حضور فعال داشته و در دیوان مشغول به‌کار بوده، آمار و ارقامی که نقل می‌کند قابل استناد است.

وصاف مردی فاضل و ادیب بوده است. از بررسی اثر وی می‌توان فهمید که حافظه شگرفی داشته و سطح اطلاعات و دانش او در حد بالایی بوده است. وی از سن ۳۶ سالگی (۶۹۹ هـ) تألیف اثر خود را شروع کرد و حدود پنج سال بعد، در روز یکشنبه سیزده رجب سال ۷۰۲ هـ زمانی که غازان خان عازم منطقه شام بود موفق شد جلد اول آن را تقدیم وی نماید

